

A semmi ellen vallomásában ez így történik: „Áve, világűr-magasság, / áve, atommagok nyerítése, / ti húzzátok az Androméda felhő-szekeket / a rádiószugárzás szérűjébe, / irgalmas istenségek helyett / ti a mi elménk taván vitorláztok, / és nem volt kezdetek és nem lesz kifulladások”. A részletgazdag összetettségben mutatja e líra kozmikus irányultságát, himnikus lendületét, amelyben a teremtett világot az ember váltja valóra. Minden rémség ellenére is. Ez a fajta hit az isteni teremtést nem tartja elhibá-

zottnak. A nyolcvanöt éves költő himnuszaiiban (íme a kötet *régiúj* meglepetése) nem mond le a rendről, a szépség eszményéről, hiszen a *Mi itt halljuk meg* szavaival szólva: „...mi most és itt vagyunk / otthon, velünk itt egyesülnek / madarak, tigrisek, mamutfenyők, zsályák, / sivatag-erőszakból kiszabadult / homokviharok szimfóniáján át / mi itt halljuk meg / mennydörgés-istenünket.”

Baán Tibor

Változó optikával: Szirtes Gábor:
Közelítések Ötnegyed.
és távolodások Tanulmányok, esszék,
Pécs, 2012.

Szirtes Gábor új tanulmánykötete a könyvkiadói gyakorlattal szorosan összetapadva született. Esszéi kommentálják a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány által gondozott kiadványokat, néha az előszó vagy a kísérő tanulmány funkcióját töltik be, máskor a mű tapintatos népszerűsítését segítik, egyaránt hasznos szolgálatként a könyvnek, a szerzőnek és az olvasónak.

Lovász Pálról korábban monográfiát írt. A kéziratot hagyaték fölfedezésének öröme némely kritikus szerint túlzásokra ragadtatta Lovász költői hagyatékának értékelésében. Ezt az érthető lelkesedést most visszafogja. S így meggyőzőbben domborodnak ki az áldozatos irodalompartoló érdemei, kortárs tehetségek támogatása (Weöres Sándor, Endre Károly), a Janus Pannonius Társaság alapításában való hathatós részvétel, fiatalabb irodalmárok útnak indítása (Alföldy Jenő, Galambosi László, Krecsmár László, Pék Pál és mások). Útmutatásai „a humánus mércéjét adják tanítványainak, egyszerre tisztelik benne az apai barátot és a humanista mestert”, ahogy az ’egykönyves’ Takács László költő leveléből idézi Szirtes Gábor. Újra fölfigyelhetünk, hogy Lovász szerénysége, a génusz előtti alázata mennyire meghatotta Weöres Sándort: verseket ajánlott neki és alapvetően fontos levelekben fejtette ki világfölfogása és költészettana alapelveit.

Sokat tesz Szirtes a pécsi irodalom egyik gögösen külön alakjának, Rajnai Lászlónak újrafelfedezéséért, a sokáig lappangó életmű értékének bizonyításáért. Most a *Fekete könyv* előszavát közli újra.

Villogó agyú, hallatlanul tehetséges ember volt Rajnai, de eltökélt bezárkózó ellenzéki megakadályozta, hogy nyilvánosságra hozza gondolatait. A Rákosi- és a Kádár-korszak elleni haragjában igaza volt, de hallgatása nem csattanhatott elég hangosan, nem kelthetett elég figyelmet. Látjuk egy árulkodó fényképét Galsai Pongrác és Várkonyi Nándor társaságában (47.) – szemüveg mögé bújtatott lehunyt tekintetét vele egyenrangú kortársak figyelik nyitott szemmel. Szirtes amellett érvel, hogy „az erkölcsi dacosság belül égő lámpása” (47.) értékteremtő erő az életműben, de több várakozást kelt, amikor kiadatlan fordításokra és a „ritka gazdagságú” levelezés várható meglepetéseire utal. (Temérdek Rajnai-levél került legutóbb a Petőfi Irodalmi Múzeumba Rába György hagyatékának átadásakor.)

Majdnem minden közlemény dunántúli-irodalmi tárgyú, de más műzsák iránti érdeklődés is megnyilvánul bennük. Czigány György *Álmod, gyöngye leánykát* című kötetét ismertette például találóan írja le Borsos Miklós rajzait és Czigány életszerető érzékiségét, vonzódását a természethez. A Hit költőjének ismerjük, de „a Szeretet, a Szépség és a Szerelem” is segíti a derűsen emelkedett létforma megteremtésében.

Hűséges szeretettel tér vissza egykori munkatársai, Takáts Gyula, Pákolitz István, Tüskés Tibor emlékéhez. Válasszuk ezúttal a két utóbbiról megemlékező esszéit. Lehet, hogy „túlértékeli”

Pákolitzot, de olyan érdemeket emel ki szellemi hagyatékából, amelyekről nem szabad elfeledkeznünk; „elítéli a köpönyegforgatókat”, „aggodalommal szól arról, hogy ismét a hárommillió koldus országa lettünk” (57.). Az ötvenes években „befolyásos” művelődéspolitikai szerepet vállal, részben emiatt neves kritikusok is legfőljebb „kismesteri rangot” adományoznak neki. Talán ez a besorolás nem annyira lebecsülő, ahogy értelmezni szokták. Abban az összegzésben mindenestre egyetérthetünk, hogy az érett, „kiteljesedett” Pákolitz költészete „egy kispolgári népcsoportra jellemző” magatartásával és nyelvi színeivel számon tartandó, eredeti teljesítmény.

Tüskés Tiborról az őszinte szeretet és tisztelet hangján nyilatkozik. Két írásban is megidézi, ahogyan ez máskor is előfordul a kötetben, elvszerűen, a szerkezetet meghatározó módon. (A *Közelítések* című első, nagyobb ciklusban elemző dolgozatok foglalnak helyet, a *Távolodások* című másodikban többnyire búcsúzik egykori munkatársaitól.) Tüskés esetében ez a kényszerű párhuzamosság úgy jelenik meg, hogy előbb a levelezésből kiolvasható „szellemi önismeretet” tanulmányozza, azután gyászbeszédben búcsúzik tőle. Személyes hálát érez Tüskés iránt, hiszen évtizedekig dolgoztak együtt: a Pannonia Könyvek sorozata szinte közös művük. Megindító bekezdésekben, hiteles beleéléssel ábrázolja Szirtes a sikerek és a csalódások lelki hatását az idősödő szerkesztőre és esszéistára; meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy az igényesség, a minőséghez való ragaszkodás, az emberség és a munka szeretete pályakezdésétől haláláig a XX. századi magyar értelmiség példászerű alakjai közé emelte Tüskést.

Két tanulmányban foglalkozik a Bertók-jelenséggel. Egyik a prózáiról szól, „Akinek két hazája van”, persze Somogy és Baranya. Bertók azért tudja fölcsillantani a kettős kötődést, mert vései, „paraszti” eredetét és főiskolai, egyetemi tanulmányait, pécsi „értelmiségi” kibontakozását nem ellentétként, hanem egymásra épülő fokozatokként éli meg, még ha ropant akadályok kerültek is útjába. Szirtes jó érzéssel emeli ki az így létrejövő minőség ritkaságát és eredetiségét: „elgondolkodtató, tanulságos történet” keletkezik arról, „hogyan a népi indíttatású alkotóból hogyan válik az évek, évtizedek alkotói küzdelmeinek eredményeként a magyar líra tartalmi és formai megújítójává”. Találón határozza meg Bertók emberi és köl-

tői alaptulajdonságát: „nem ítél és nem ítélkezik. Inkább töpreng, gondolkodik, medítál.”

Szirtes ügyel az ismertett könyvek külső megjelenésére, nem csak a művek tartalma érdekli, hanem – „szépséghiányos korban” – a vizuális hatásuk, érzékelhető szépségük is. Erre a mozzanatra koncentrálna figyelmét egy Kalligráfia-kiadvány ismertetésében (Halmai Tamás versei, Marsai Ágnes képei). De az ő könyve maga is jó példája a látványra ügyelő szerkesztői gondosságnak. Szembetűnnek a remek portréfotók és tablók, többek között Weöres Sándor, Lovász Pál, Várkonyi Nándor, Rajnai László, Tüskés Tibor, Bertók László, Dénes Gizella arcásai. Közülük is kiemelkedik Takáts Gyula egyik megrendítő utolsó fotója 2008-ból (153.).

Irodalmi és esztétikai témákon kívül a hely- és művelődéstörténet más szakmákban jelentős képviselőiről is van mondanivalója. Fülei-Szántó Endre például „legendás nyelvész és pedagógus volt”, a Rákosi-korszak igazságtalanul meghurcolt áldozata, később azonban a magyar nyelv és kultúra világszerte elismert terjesztője, misszionáriusa lett. Róla szólván a „polihisztor képesség”, az „univerzális műveltség” értékét magasztalja Szirtes. A *Bezerédy Győző emlékezete* című pécsi portré alcíme *A reneszánsz ember*. A személyes emlékekkel tarkított méltatás egy helytörténet-szemleológus laudációja, némely bekezdése úgy is olvasható, mint Szirtes összefoglalása emberi és tudósi ideáljáról, tökéletes eszményképéről.

„Az elmélyült kutatásokat folytató szakember, a nívós publikációkat közreadó, jó tollú helytörténet-szemleológus, a kutatótársainak önzetlenül segítséget nyújtó, ám a hivatal számára is mindig tette kész muzeológus-történet-szemleológus, a barátságot értékrendjében magasra helyező magánember, a szeretett városáért mindenkor tenni akaró közember, meg a földi hívságokat sem megvető, »az jó hírért névért, s az szép tisztességért« mindent hátrahagyó polgár jól megfértek személyiségében. Az élet szépségét, a természet értékeinek megőrzését, a múlt tiszteletét, az ősök megbecsülését, az egyetlen élet egyetemes megélésének fontosságát üzeni számunkra odaátrol. Mindazt, amire persze korántsem vagyunk mindannyian képesek. Legfőljebb csak törekedhetünk rá. Mint egy reneszánsz ember.” (142.)

Csűrös Miklós